

С. Н. Будинкевич, А. В. Чепелюк, Н. Б. Кізло

Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ САМОВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У даній статті визначено та проаналізовано особливості самовиховання особистості в структурі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. Виділено дві взаємопов'язані форми розвитку особистості майбутнього вчителя фізичної культури – самоосвіта й самовиховання. Визначено завдання самоосвіти та самовиховання студента-майбутнього вчителя фізичної культури. Встановлено, що до вчителів фізичної культури, до їх професійної діяльності ставляться певні вимоги, а саме володіння комплексом фахових та особистісних якостей.

Ключові слова: учитель, фізична культура, підготовка, студент, самовиховання, самоосвіта.

Постановка проблеми. Сучасна ситуація стану фізичного виховання в загальноосвітніх школах в Україні свідчить про серйозні недоліки у формуванні в учнів інтересів до знань на уроках фізичної культури. В умовах формування в Україні ринкових відносин відбувається інтенсифікація управлінської та економічної діяльності галузі «фізична культура, спорт і здоров'я людини».

Майбутній учитель фізичної культури в ускладнених та мінливих трансформаційних змінах і соціально-психологічних умовах сьогодення знаходиться в пошуку власного оптимального підходу, що мотивує та зумовлює розвиток у них потреби до самовиховання.

Дослідження потреби до самовиховання особистості студентів під час навчання у вищому навчальному закладі й у майбутній професійній діяльності зумовлена радикальними змінами в житті України, підвищенням соціокультурної вимогливості до студентської молоді, до її морального, психічного та фізичного стану.

Без значних змін у професійній підготовці студентів-майбутніх учителів фізичної культури до виховання в них потреби у самовихованні, не можна вплинути на високі темпи розвитку професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів фізичної культури.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури свідчить, що низка науковців досліджують роль засобів фізичної культури у вихованні дітей і молоді

М. Лук'янченко [8], О. Логвиненко [5], Б. Шиян [11] та ін.; над питанням концептуальних засад підготовки вчителів та її оптимізацію в Україні працювали Є. Ільїн [4], М. Матвієнко [7] та ін.

Проблема самовиховання посідає важливе місце й у дослідженнях психологів. Зокрема, значний внесок у розробку теоретичних засад самовиховання, розуміння його змісту зробили О. Артюшенко [2], С. Рубінштейн [9].

Питанням самовиховання характеру, волі приділяється увага в дослідженнях В. Крутецького [7], Л. Єлканова [3].

Важливим завданням учителя фізичної культури є вміння зацікавити та стимулювати сучасних дітей до занять фізичною культурою та спортом, тому виховання потреби в учителів до самовдосконалення стоїть дуже гостро.

Тому, **метою** нашого дослідження є розкрити особливості самовиховання особистості в структурі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Виклад основних результатів. Зазначимо, до цього часу залишається недостатньо окресленим поняття «самовиховання».

Так, науковець А. Арет вважає, що «самовиховання» – це освітньо-виховна робота особистості [1].

На думку дослідника А. Артюшенко «самовиховання» – це прагнення людини виховати себе й діяльність із здійснення цього прагнення [2].

Науковець С. Єлканов визначає «самовиховання» як свідому цілеспрямовану діяльність людини з удосконалення своєї особистості [3].

На думку науковця М. Матвієнко, поняття «самовиховання» – це свідомо розмірена робота над собою, спрямована на формування таких якостей особистості, які відповідають вимогам суспільства й особистій програмі розвитку [7].

Виділимо, що до вчителів фізичної культури, до їх професійної діяльності ставляться певні вимоги, а саме володіння комплексом фахових і особистісних якостей. Саме ці чинники спонукають учителя фізичної культури до пізнання нового у своїй галузі, вдосконалення, розвитку самотворчості, яка б активізувала професійний потенціал.

Зазначимо, роль учителя у виховному процесі повинна бути завжди в центрі уваги. На цьому наголошував великий педагог В. Сухомлинський, котрий у своїх працях писав про те що, педагоги, виховують людину, передусім, тим, що в їхній душі – своїми переконаннями й почуттями. Їхнє слово, звернене до дітей і юнацтва, повинно бути таким, щоб слухали його,

затамувавши подих, щоб відчували в ньому вищу правду буття, щоб вірили їм, як вірять сонячному сяйву. Щоб кожне їхнє повчання було воістину заповітом для людини. [10].

Провівши аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, можемо зробити висновок, що особливої уваги потребує професійне самовдосконалення майбутнього вчителя фізичної культури, що відбувається у двох взаємопов'язаних формах – самоосвіта й самовиховання.

Самоосвіта – самостійне й систематичне опрацювання студентами фізичної культури питань, які пов'язані з підвищенням їх наукової та методичної кваліфікації. Передбачаються такі форми самоосвіти [3]:

- робота над науковою та методичною літературою, методичними посібниками й монографіями з питань фізичного виховання;
- участь у роботі семінарів, конференцій, педагогічних читань;
- вивчення й узагальнення передового досвіду його теоретичне обґрунтування;
- опрацювання рефератів, виступів на сторінках педагогічної спортивної преси, складання методичних розробок з окремих тем.

Завдання студентів-майбутніх учителів фізичної культури – систематичне поглиблення своїх знань у фаховій, науковій і методичній літературі з різних видів спорту, всебічно ознайомлюватися з психологічними основами освітньої та виховної ефективності навчання.

У процесі самоосвіти велику увагу необхідно приділяти впровадженню дидактичних принципів: систематичності, послідовності, наступності, які визначають кінцеву мету самоосвіти. Поєднання навчання, підвищення знань, умінь і навичок, використання засобів навчання, використання спортивного інвентарю й обладнання.

Удосконалення студента, як майбутнього вчителя, а саме вчителя фізичної культури, передбачає правильну орієнтацію студента на розумову діяльність і дає відповідні настанови щодо характеру, стилю, спрямованості мислення, покликаних спрямувати як операційний засіб дій, так і емоційні важелі, сприяти позитивному переживанню й стимулюванню розумової діяльності.

Розвитку мислення сприяють – самонакази й самоінструкція, а це, передбачає вихід за межі застарілих, невживаних понять і уявлень, долати вузькість, односторонність мислення, глибоко осмислювати вже відомі факти й події, не допускати консерватизму, бути досить мобільним і гнучким у оцінці швидкоплинних ситуацій.

Неусвідомлене самовиховання зазвичай має епізодичний характер, здійснюється без чіткого плану й розгорнутої програми, що набагато знижує його результативність.

Значно ефективнішим є усвідомлене самовиховання – системна та свідомо діяльність людини, спрямована на її саморозвиток і формування власної базової культури.

Головною метою самовиховання на сучасному етапі є досягнення згоди із самим собою, знаходження сенсу життя, самоактуалізація й самореалізація потенційних можливостей, природних здібностей і активне оволодіння інтегративними знаннями й уміннями з питань професійного самовиховання в навчальній і позанавчальній діяльності; забезпечення педагогічної підтримки здійснення самовиховання розвиток творчих здібностей студентів, набуття ними пошукових дослідницьких умінь і навичок, формування досвіду творчої діяльності і самоорганізації навчальної та професійної роботи.

Проаналізувавши професійно-педагогічну діяльність учителя фізичної культури, ми виділили такі властивості, що характеризують його професіоналізм:

1. Висока інтелігентність, інтелектуальність, глибока духовність.
2. Національна свідомість, громадянська зрілість, самокритичність.
3. Моральна чистота.
4. Глибина і щирість переконань.
5. Доброта, педагогічний такт.
6. Творчо-практичний склад розуму, постійне прагнення до самоосвіти.
7. Досконале знання свого предмету, психолого-педагогічна ерудиція, захопленість своїм фахом.
8. Глибока обізнаність з роботою школи, міцний зв'язок з нею.
9. Педагогічна цілеспрямована активність, розвинене методичне мислення, наявність індивідуального стилю в роботі.
10. Міцно сформовані професійні вміння, володіння різноманітною педагогічною технікою.
11. Науково-дослідницьке спрямування всієї діяльності.

Зазначимо, що не в усіх учителів фізичної культури можемо виділити вище зазначені якості, тому студент-майбутній учитель фізичної культури повинен прагнути до постійного розвитку й самовиховання для того, щоб стати професіоналом у своїй майбутній професійній діяльності.

Також важливо зазначити, що вчитель фізичної культури повинен володіти такими якостями для ефективно професійно-педагогічної діяльності:

- особиста значимість загальнолюдських якостей;
- захопленість своєю справою;
- самостійність, самовідданість;
- працелюбство, наполегливість;
- упевненість у собі й у своїх прагненнях, стійкість характеру.

Отже, сутність самовиховання в удосконаленні професійно підготовлених учителів включає глибоке ознайомлення з орієнтованою моделлю професійної діяльності вчителя фізичної культури.

У процесі дослідження визначено шляхи самовиховання, а саме:

– професійно-педагогічна підготовка, у ході якої формується суспільно важлива мотиваційна робота над собою, навчання ведеться методами самопізнання. Професійно-педагогічна підготовка ведеться педагогами з навчальних дисциплін та, одночасно, студентам пропонується вивчення рівня фізичної підготовленості; визначення рівня професійних умінь і навичок, особистісних характеристик.

Тобто на цьому етапі необхідно усвідомити сприйняття програмового матеріалу, що спонукатиме студентів до самовиховання й самоосвіти своєї особистості як майбутнього вчителя.

– наступний шлях пов'язаний із подальшим удосконаленням професійно-педагогічної підготовки студентів до професійної роботи з фізичного виховання з учнями через призму самовиховання й самоосвіти.

Студенти знайомляться з прийомами роботи над собою, виконують завдання із самовиховання, здійснюють самоконтроль і оцінюють набуті результати самоосвіти.

Успіх професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури сприяє програма-орієнтир самовиховання, яка ставить такі завдання: досягти всебічного фізичного розвитку й підготовленості; брати участь у різнобічній фізкультурно-оздоровчій діяльності; формувати вольові, організаторські й комунікативні здібності особистості.

Вирішення завдань програми-орієнтира самовиховання стане можливим, якщо метою кожного студента буде усвідомлене бажання стати фахівцем своєї справи, справжнім спеціалістом цієї галузі науки.

Ще один шлях самовиховання скеровує нас на:

- формування систематичного самовиховання й самоосвіти;
- перехід від управління самовихованням до самовиховання;
- оволодіння корекцією самовиховання та самоосвіти з урахуванням результатів роботи над удосконаленням себе як особистості.

На цьому етапі професійно-педагогічний процес підвищує якість вирішення завдань порівняно з попереднім, а саме: студенти – майбутні вчителі – оволодівають спеціальними знаннями, вміннями, навичками та методикою організації фізичного виховання.

Останній шлях самовиховання включає:

- використання досвіду самовиховання й самоосвіти;
- наявність одночасно самовиховання й самоосвіти в кількох напрямках роботи над собою (фізичне, вольове, естетичне);
- практична діяльність студентів у самовихованні школярів під час педагогічної практики;
- визначення студентами стабільності стану самовиховання й самоосвіти.

Висновки. У даній статті теоретично обґрунтовано особливості самовиховання особистості студента-майбутнього вчителя фізичної культури до майбутньої професійно-педагогічної діяльності, виділено дві взаємопов'язані форми розвитку особистості майбутнього вчителя фізичної культури – самоосвіта й самовиховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арет А. Я. Очерки по теории самовоспитания / А. Я. Арет. – Фрунзе, 1981. – 124 с.
2. Артюшенко А. О. Виховання вольових якостей в учнів середнього шкільного віку в процесі занять фізичною культурою : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / А. О. Артюшенко. – К., 2003. – 20 с.
3. Елканов С. Б. Основы профессионального воспитания будущего учителя / С. Б. Елканов. – М., 1989. – 189 с.
4. Ильин Е. П. Психология физического воспитания : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 «Физическое воспитание» / Е. П. Ильин. – М. : Просвещение, 1987. – 287 с.
5. Логвиненко О. Б. Виховання фізичної культури учнів у позакласній діяльності загальноосвітньої школи : монографія / О. Б. Логвиненко. – Дрогобич : Посвіт, 2007. – 248 с.
6. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1976. – 303 с.
7. Матвієнко М. І. Навчально-пізнавальна аспекти у підготовці майбутніх педагогів до самостійних занять фізичними вправами. Теорія і практика фізичного виховання / М. І. Матвієнко // Наук.-метод. журн. № 1. : спец. вип. за мат. II міжн. наук.-пр. конф. Донецького нац. ун-ту. – Донецьк, 2010. – С. 644–650.
8. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. Лук'янченко М. І., Шологон Р. П. та ін. – Дрогобич : «Коло», 2003. – Випуск другий. – 636 с.
9. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 5–279.
11. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Ч. 1. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2009. – 272 с.

РЕЗЮМЕ

Будынкевич С. Н., Чепелюк А. В., Кизло Н. Б. Особенности самовоспитания личности в структуре профессионально-педагогической подготовки будущего учителя физической культуры.

В данной статье определены и проанализированы особенности самовоспитания личности в структуре профессионально-педагогической подготовки будущего учителя физической культуры. Выделены две взаимосвязанные формы развития личности будущего учителя физической культуры – самообразование и самовоспитание. Определены задания самообразования и самовоспитание студента-будущего учителя физической культуры. Установлено, что к учителям физической культуры, к их профессиональной деятельности предъявляются определенные требования, а именно владение комплексом профессиональных и личностных качеств.

Ключевые слова: учитель, физическая культура, подготовка, студент, самовоспитание, самообразование.

SUMMARY

Chepelyuk A., Bydunkevich S., Kizlo N. The peculiarities of self-education of a personality in the structure of professionally-pedagogical preparation of a future teacher of physical culture.

In this article the peculiarities of self-education of a personality in the structure of professionally pedagogical preparation of a future teacher of physical culture are analyzed. The tasks of self-education and self-education of the future teacher of physical culture are defined. The teachers of physical culture, their professional activities relate certain requirements, such as a possession of a set of professional and personal qualities. These factors encourage the teachers of physical culture to get new knowledge in their sphere, improvement of which would be activated by professional potential. Particular attention needs professional improvement of a future teacher of physical training that takes place in two interrelated forms – self. The education is an independent and systematic study of the students physical training issues related to the increase of scientific and methodological skills. The objectives of the students of future teachers of physical education are systematically deepen their knowledge in professional, scientific and methodological literature in various sports, thoroughly familiarize themselves with psychological foundations of education and educational effectiveness of training. The main goal of self at this stage is to reach an agreement with yourself, finding meaning in life, self-actualization and self-realization of potential, natural abilities and active integrative mastery of knowledge and skills for professional self in academic and extra-curricular activities, providing educational support implementation of the self-development of students' creative abilities, their entry into the search of research skills, forming experience creativity and self-training and professional work. During the study the ways of self, namely: vocational and educational training, during which he forms socially important motivational work on himself, learning is the method of self-discovery. Vocational and educational training is conducted with the teachers of subjects and at the same time, the students are invited to study the level of physical fitness, the definition of professional skills, personal characteristics.

Key words: a teacher, physical culture, preparation, a student, self-education.